

škole u bojama duge

Stavovi učenika/ca osnovnih škola
prema LGBTIQ+ osobama

Škole u bojama duge

- Stavovi učenika osnovnih škola prema LGBTIQ+ osobama -

Izdavač:

NVO InterLingua

Autorke:

Doc. dr Vesna Tripković-Samardžić
dr Žana Knežević

Dizajn:

NVO InterLingua

Crna Gora
Ministarstvo javne uprave,
digitalnog društva i medija

Napomena: Publikacija je nastala u okviru projekta „Škole u bojama duge“ koji realizuje NVO InterLingua u okviru projekta „Ponos svuda – strateški pristup ljudskim pravima LGBTI osoba u Crnoj Gori“ koji realizuju LGBTIQ Asocijacija Queer Montenegro, NVO Juventas i Asocijacija Spektra, uz podršku Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori, u sklopu EIDHR instrumenta i Ministarstva javne uprave

Podgorica, oktobar 2021.

SADRŽAJ

UVOD	6
METODOLOGIJA	7
1. LIČNA PERCEPCIJA	8
2. KOLIKO SU OSNOVCI UPOZNATI SA ZNAČENJEM POJMA LGBTIQ+?	9
3. ISKUSTVO OSNOVACA SA POZNAVANJEM PRIPADNIKA/CA	11
LGBTIQ+ POPULACIJE	
4. STAVOVI OSNOVACA PREMA UČENICIMA/CAMA LGBTIQ+	12
ORIJENTACIJE	
5. NASILJE U OSNOVNOJ ŠKOLI ZBOG PRIPADNOSTI LGBTIQ+ POPULACIJI	15
6. LGBTIQ+ TEME U NASTAVI	16

UVOD

Negativni stavovi mladih ljudi u Crnoj Gori prema LGBTIQ+ osobama često su rezultat stereotipnih uvjerenja (npr. predrasuda da se radi o mentalno poremećenim osobama), netolerancije i nedovoljne informisanosti. Činjenica da mladi ljudi u Crnoj Gori ne poznaju značenje osnovnih pojmoveva koji su vezani za LGBTIQ+ problematiku, kao što su pol, rodna pripadnost, LGBTIQ+, homofobija, transfobija, i ne treba da čudi kad znamo da LGBTIQ+ teme gotovo da nisu zastupljene u nastavi, kao i da nastavni kadar i stručne službe u školama u Crnoj Gori nisu dovoljno obučeni u pogledu promovisanja ljudskih prava LGBTIQ+ osoba. Diskriminatorski stavovi i negativna uvjerenja prema LGBTIQ+ populaciji rezultiraju zabrinjavajuće visokim stepenom fizičkog i psihičkog nasilja nad LGBTIQ+ mladima u Crnoj Gori, često u školskom okruženju, sa ozbiljnim emotivnim posledicama za ovaj dio populacije. Imajući ovo u vidu, kako je nizak stepen povjerenja u nastavni kadar i stručno osoblje škole, i, shodno tome, visok stepen nevidljivosti LGBTIQ+ učenika/ca u Crnoj Gori.

Istraživanje sadržano u ovoj publikaciji sprovedeno je s namjerom da se dobije konkretnija slika o stavovima osnovaca prema LGBTIQ+ osobama, kao i o položaju LGBTIQ+ osoba u lokalnoj zajednici i u cijelokupnom društvu. Publikacija je vrijedan izvor saznanja o tome kako osnovci u Crnoj Gori tumače pojmoveve kao što su rodna pripadnost i LGBTIQ+, kako sebe percipiraju, ali i kakav stav imaju ili bi zauzeli prema učenicima/cama koji/e pripadaju navedenoj grupaciji. Od posebne važnosti su podaci o tome koliko povjerenje učenici/ce imaju ne samo u svoje školske drugove/arice i članove svoje porodice, već i u nastavni kadar i stručne službe u školi, kako u pogledu izražavanja svog seksualnog opredjeljenja ili rodnog identiteta, tako i u pogledu traženja podrške nakon izloženosti diskriminaciji i/ili nasilju.

Ovo istraživanje je poslužilo kao polazna osnova za aktivnosti koje su realizovane u okviru projekta *Škole u bojama duge*, a koje su bile usmjerene na unapređenje znanja nastavnika, učenika, psihologa, pedagoga, defektologa i svih ostalih koji učestvuju u kreiranju školskog ambijenta o ljudskim pravima LGBTIQ+ mladih. Radi se o skromnom doprinosu istraživačkoj građi o mladima, koje će, nadamo se, poslužiti kao podsticaj za opsežnije studije na ovu temu u cilju kreiranja tolerantnog i stimulišućeg školskog ambijenta koje podstiče bio-psihosocijalni razvoj mladih.

METODOLOGIJA

Za potrebe istraživanja *Škole u bojama duge – Stavovi učenika osnovnih škola prema LGBTQ+ osobama* korišćena je metoda onlajn upitnika, prosječnog trajanja od 10 minuta. Istraživanje je sprovedeno tokom septembra i oktobra 2021. godine među učenicima/ama osnovnih škola u Crnoj Gori koji imaju između 13 i 15 godina.

U pogledu uzorka, u istraživanju su učestvovala 42 osnovca iz Crne Gore.

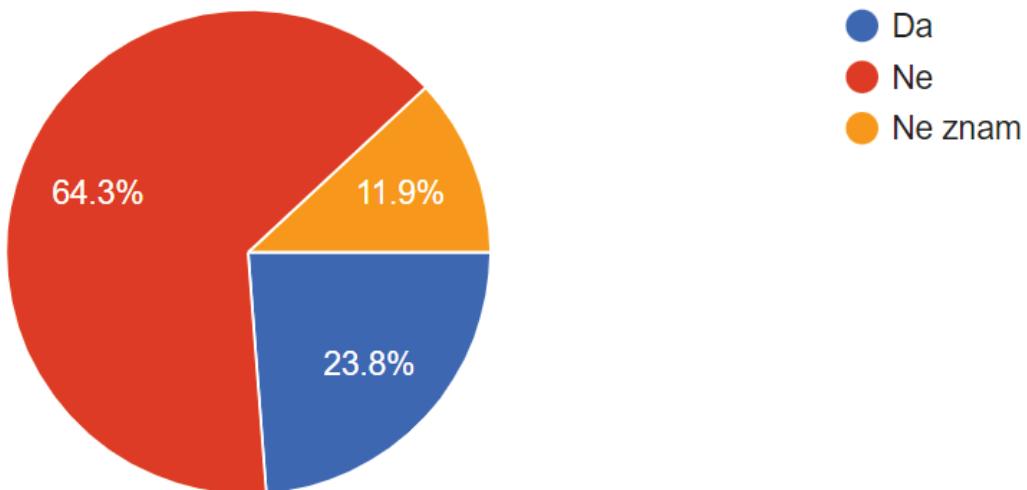
Najveći broj ispitanika/ca čine osnovci starijih razreda. Više od polovine ispitanika/ca (54,8 %) bili su ispitanici/ce uzrasta od 15 godina, 28,6% ispitanika/ca uzrasta od 14 godina, dok su preostali osnovci starosti 13 godina.

LIČNA PERCEPCIJA

Mladi u Crnoj Gori često ne prave razliku između termina 'pol', kao biloške datosti, konstatovane najčešće pri samom rođenju, na osnovu genitalne anatomije ili fiziološko – organske razlike i 'roda', odnosno načina na koji doživljavamo, kontekstualizujemo i komuniciramo naš pol.

U pogledu rodnog identiteta, više od polovine ispitanika/ca (**59.5%**) su se izjasnili kao dječaci, 31% kao djevojčice. Zanimljivo je da je **9,5%** osnovaca izjavilo da nisu sigurni po pitanju svog rodnog identiteta.

Na pitanje da li sebe percipiraju kao pripadnika LGBTIQ+ populacije, skoro dvije trećine ispitanika/ca (**64,3%**) je odgovorilo negativno, **23,8%** ispitanika/ce je odgovorilo pozitivno, a **11,9%** je izjavilo da ne znaju da li pripadaju LGBTIQ+ populaciji.

KOLIKO SU OSNOVCI UPOZNATI SA ZNAČENJEM POJMA LGBTIQ+?

Akronim LGBTIQ+ je često u upotrebi među mladima, iako mali broj mlađih zna da se ova skraćenica odnosi na sledeće:

Lezbejke (žene koje fizički i/ili emotivno privlače isključivo osobe istog pola)

Gej muškarce (muškarce koje fizički i/ili emotivno privlače isključivo osobe istog pola)

Biseksualne osobe (osobe koje emotivno i seksualno privlače osobe koje pripadaju više nego jednom polu)

Transrodne osobe (osobe čiji rodni identitet i/ili rodno izražavanje nije u skladu sa uvriježenim (nametnutim) tradicionalnim rodnim ulogama i normama)

Transseksualne osobe (osobe koje su uključene u proces prilagođavanja pola putem operativnih zahteva i medicinskih tretmana)

Interseksualne osobe (osobe rođene s genitalijama i/ili sekundarnim seksualnim obilježjima suprotnog pola ili s kombinacijom karakteristika oba pola)

Kvir (Queer) osobe (osobe koje pokazuju odstupanja od uobičajnih društvenih konstrukata i normi ponašanja)

+ služi da se opišu sve druge polne i seksualne orientacije koje se ne uklapaju u slova.

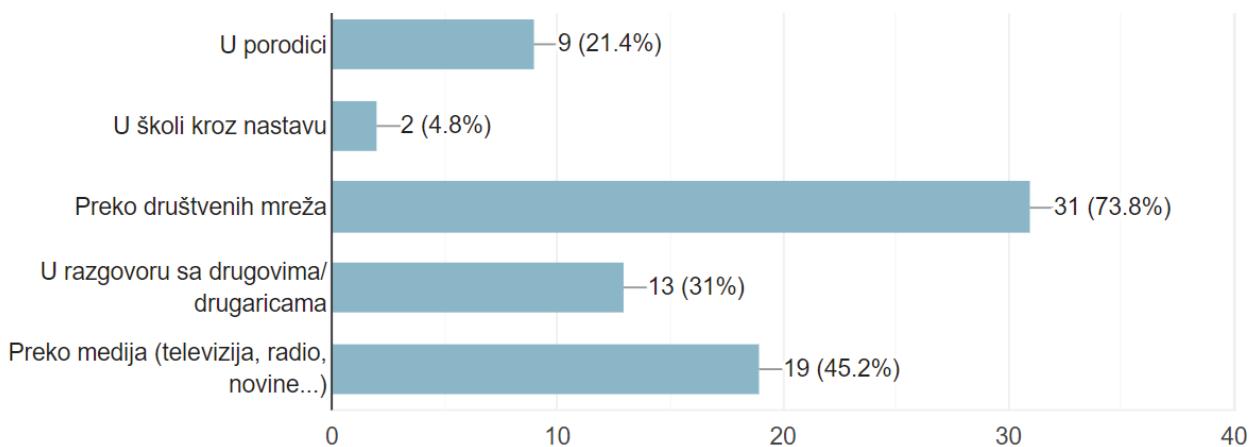
Samo šest ispitanika/ca (14,3%) je pokazalo tačno shvatanje navedenog pojma, dok je najveći broj ispitanika/ca (24, tj. 57,1%) pokazao djelimično shvatanje karakteristika grupacije na koju se odnosi. Među odgovorima ovog tipa našle su se sledeće konstatacije koje su prožete pozitivnim, tolerantnim stavom prema LGBTIQ+ osobama i sviješću o diskriminisanosti ovog dijela populacije:

'seksualnost osobe'/'spektrum drugačijih seksualnosti'/'zajednica sa različitim seksualnostima i polovima'/'zajednica svih ljudi koji imaju različita shvatanja'/'osobe koje nisu u potpunosti prihvaćene od nekih ljudi i trebalo bi vise o njima da se priča'/'ljudi koji osjećaju emocije prema svim polovima a ne samo prema svojim'/'kad se dvoje ljudi istog pola vole'/' "LGBTQI" ima više značenja, za svakoga može imati drugo značenje'/'ponaša se kao osoba suprotnog pola (oblačenje, stil)'/'po meni to su normalni ljudi koji sam imaju drugu seksualnost'/' zajednica ljudi koji nisu hetero i cis'/'homoseksualci'/'sve što po 'standardima' nije 'normalno' ''/populacija ljudi koju mogu da vole isti pol, više polova itd.'/'to znači bez obzira da li si dječak djevojčica ili neki drugi pol možeš da voliš koga god hoćeš jer je ljubav ljubav'/'naziv za ljude koji vole ljude istog pola kao što je njihov'/'zajednica'/'gej populacija'/'osobe koje ne privlači samo svoj pol'/'osobe koje vole isti pol'/'normalni ljudi koji vole isti pol'.

Zanimljivo je da su se među ovim tipom odgovora našli i oni koji izražavaju divljenje prema LGBTIQ+ populaciji zbog hrabrosti u izražavanju emocija: 'LGBTIQ po mom mišljenju znači biti iskren sa sobom i svojim osjećanjima, i ne biti uplašen da priznaš sebi najprije a i drugima ko si. Znači ljubav koja nema granica i pravila', 'Zajednica ljudi koji slobodno iskazuju svoja osjećanja i osjećanja prema drugim ljudima'. Za neke osnovce, odgovori su poslužili za afirmisanje lične opredijeljenosti: 'Poštujem i divim im se. Ja čak i mislim da sam dio LGBTQ+'. Treba biti hrabar da bi otvoreno rekao svima o tome'.

Dvanaest ispitanika/ca (28,6%) je odgovor na pitanje o značenju akronima iskoristilo da izradi negativan stav prema LGBTIQ+ populaciji. Jedan dio ovih odgovora otkriva predrasude prema LGBTIQ+ populaciji, poput onih da je homoseksualnost bolest ('poremećaj/bolest', 'ništa normalno', 'bolest', 'znači boleština', 'bolest društva', 'pederi bolesni', 'opredijeljenje mentalno nerazvijenih ljudi'), dok drugi dio odgovora otkriva agresivan, homofobni stav i govor mržnje: 'katastrofa'; 'želim da umru'; 'LGBT je skraćenica koja se odnosi na: lezbejke, gejeve, biseksualce i transrosne osobe. O LGBT-u mislim sve najgore. Takav način života je žalostan, prije bih rekao sekta.'; 'znači pederi koje su djevojke ili djeca maltretirali dok je bio mali pa je morao da se napali na muskarca', 'Nije baš kao nešto što bih podržavao kao ni moji drugari iz škole sa kojima se družim'

Imajući u vidu okrenutost mladih društvenim mrežama, očekivan je podatak o izvoru informisanja o LGBTIQ+ temama. Upitani kako su se upoznali sa značenjem pojma LGBTIQ+, ispitanici su odgovorili da su im u najvećoj mjeri izvor informisanja bili društvene mreže (73,8%), potom mediji (45,2%) i prijatelji (31%), nakon njih porodica (21,4%). Zabrinjava podatak da se o LGBTIQ+ temama najmanje govori u školi. (4,8%)

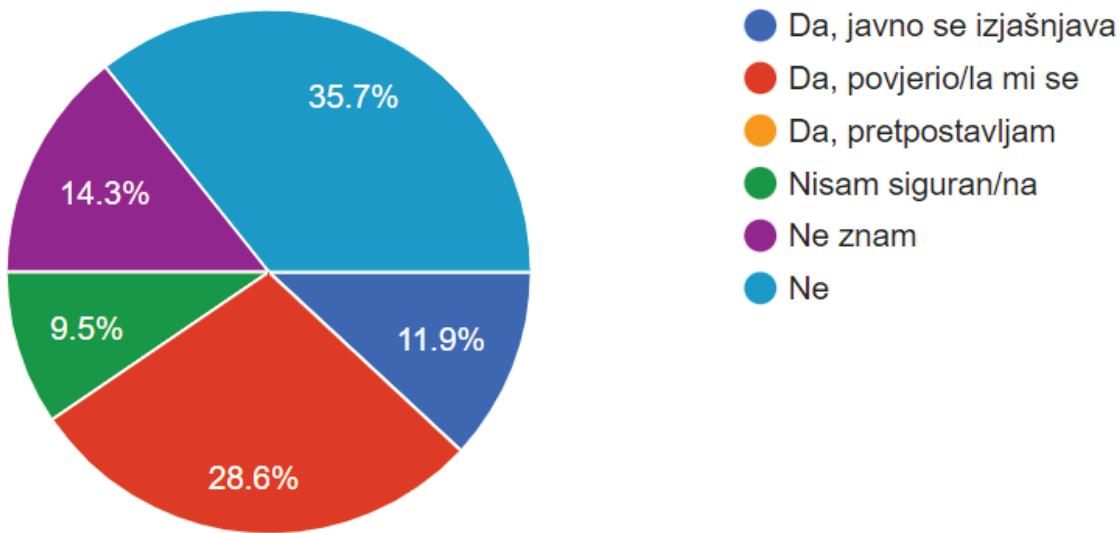

ISKUSTVO OSNOVACA SA POZNAVANJEM PRIPADNIKA/CA LGBTIQ+ POPULACIJE

Kada je riječ o ličnom iskustvu osnovaca sa pripadnicima LGBTIQ+ populacije, veći broj ispitanika/ca (61,9 %) je potvrdio da poznaje nekoga ko je pripadnik/ca LGBTIQ populacije.

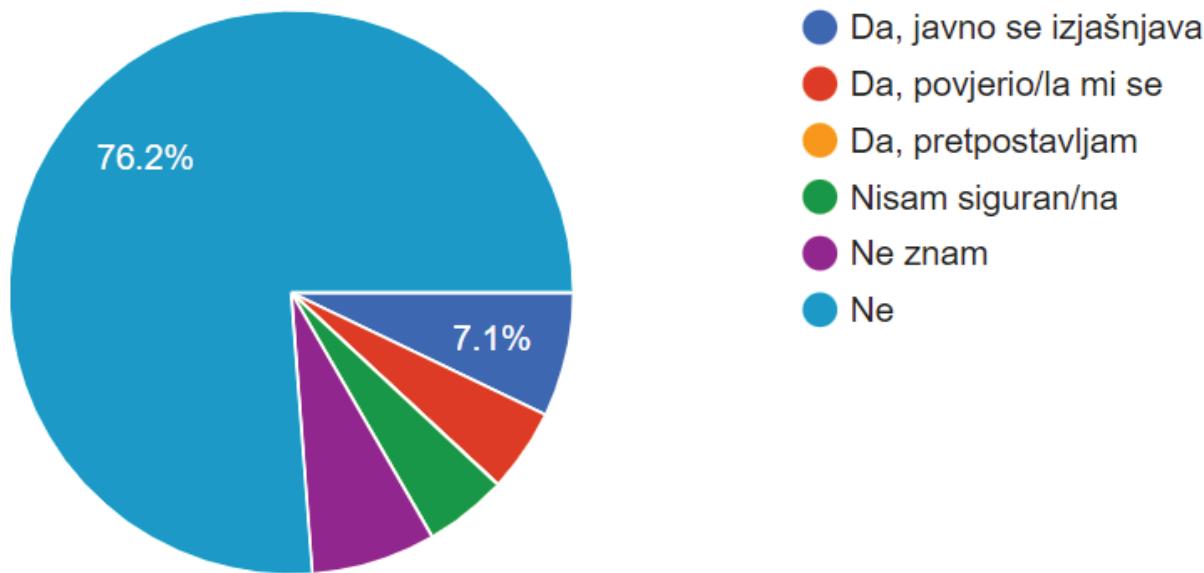
Napitanje kako su sigurni u to da je prijatelj/ica pripadnik LGBTIQ+ populacije, 16 ispitanika/ca (38,1%) je reklo da su im se LGBTIQ+ osobe povjerile, dok ostali tvrde da znaju da je neko LGBTIQ+ osoba na osnovu toga što se ovi tako javno izjašnjavaju, to pokazuju svojim ponašanjem (oblačenje, stil, pogled, držanje, govor, stav prema suprotnom polu) ili se o tome u društvu nagađa. I u odgovoru na ovo pitanje je kod izvjesne grupe mladih dominirao otvoreno homofoban i agresivan stav: 'Neka umru svi pripadnici'; 'Ne znam nikoga, i bolje sto ne znam'; 'Peder se prepozna na kilometar'; 'Bolje da ne znam'; 'Ne znam, jer da znam ne bi se družio sa takvom osobom, već bi je bio đe god bi je vido'.

Na konkretnije pitanje da li je neko od njihovih drugara pripadnik LGBTIQ+ populacije, odgovori su bili podijeljeni: 35,7% je negiralo da ima prijatelja/icu ko je pripadnik LGBTIQ+ populacije, 28,6% je potvrdilo da su im se prijatelji povjerili, 11,9% je iznijelo stav da se njihovi prijatelji tako javno izjašnjavaju. 23,8% mladih je pokazalo nesigurnost i sumnju po pitanju seksualne i rodne opredijeljenosti prijatelja.

Odgovori na pitanje o članovima porodice, pak, drugačiju sliku: čak 76,2% ispitanika/ca je negiralo da je neko od članova porodnice pripadnik/ca LGBTIQ+ populacije, 7,1% je izjavilo da ima člana porodice koji se tako javno izjašnjava ili koji su mu/joj se povjerio/la

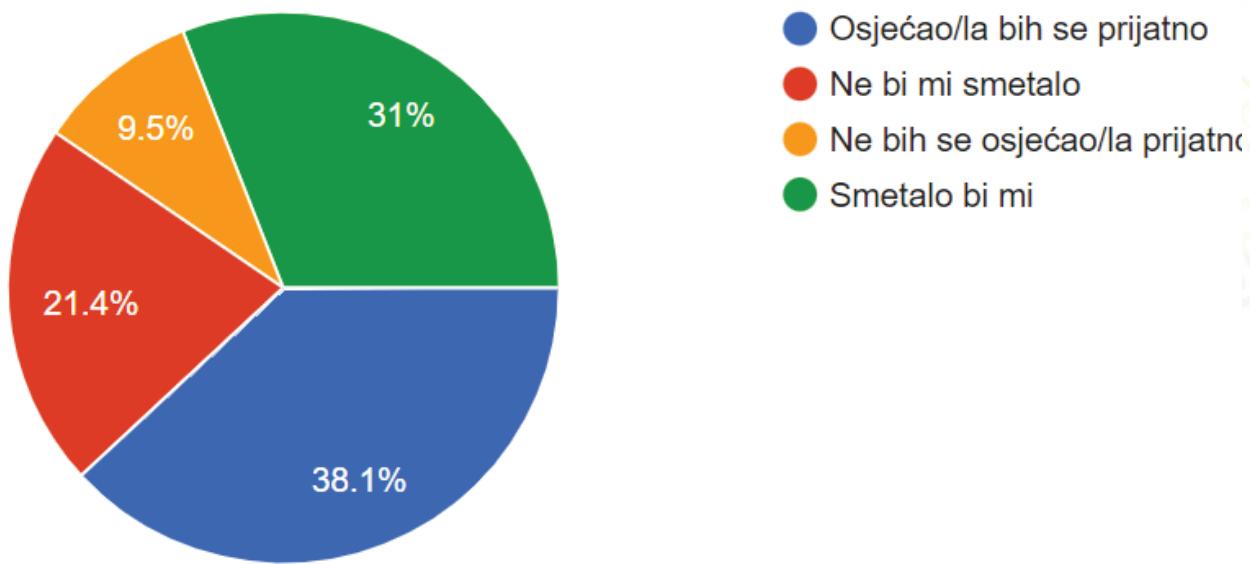
(4,8%), dok 7,1 % tvrdi da ne znaju (7,1%) ili da nisu sigurni (4,8%).

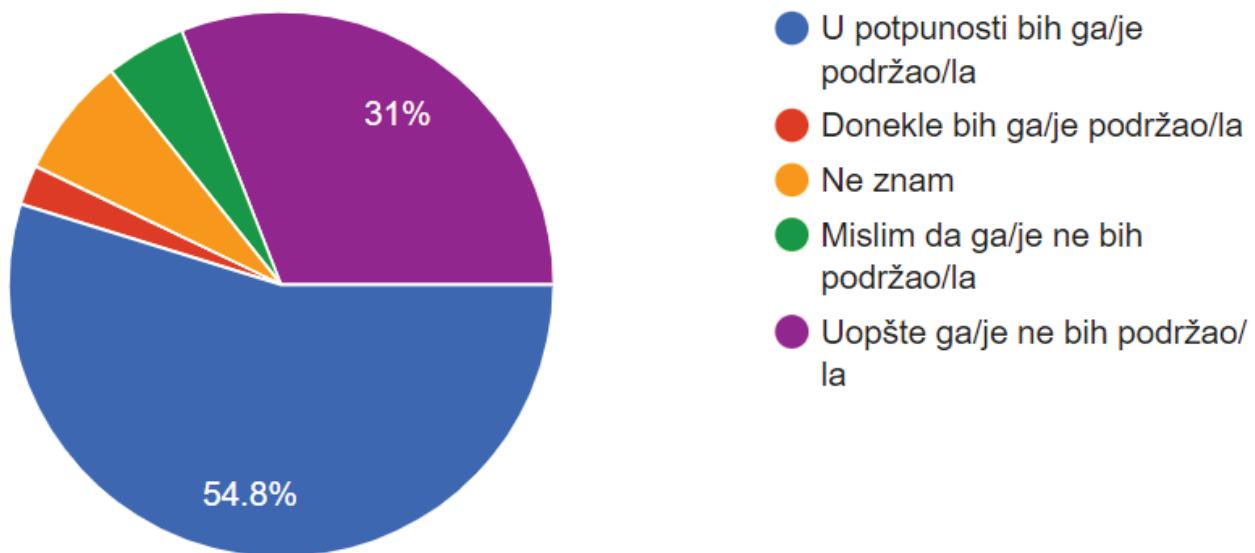
STAVOVI OSNOVACA PREMA UČENICIMA/CAMA LGBTIQ+ ORIJENTACIJE

Odgovori na hipotetička pitanja koja se tiču osjećanja osnovaca prema LGBTIQ+ osobama u bliskom okruženju (razredu, porodici) i eventualnoj podršci koju bi im pružili, ukazuju na dvije gotovo podjednake skupine suprotnih stavova.

Među odgovorima na prvo ovakvo pitanje: 'Kako bi se osjećao/la da u tvom odjeljenju uči LGBTIQ+ osoba?' iskristalisala su se dva suprotna stava: 38,1% osnovaca se izjasnilo da bi se prijatno osjećalo, dok je 21,4 % stava da im ne bi smetalo; suprotnog mišljenja je 31%, koje je izjavilo da bi im prisustvo LGBTIQ+ osobe smetalo, dok je 9,5% izjavilo da se ne bi osjećalo prijatno sa LGBTIQ+ osobom u svom bliskom okruženju.

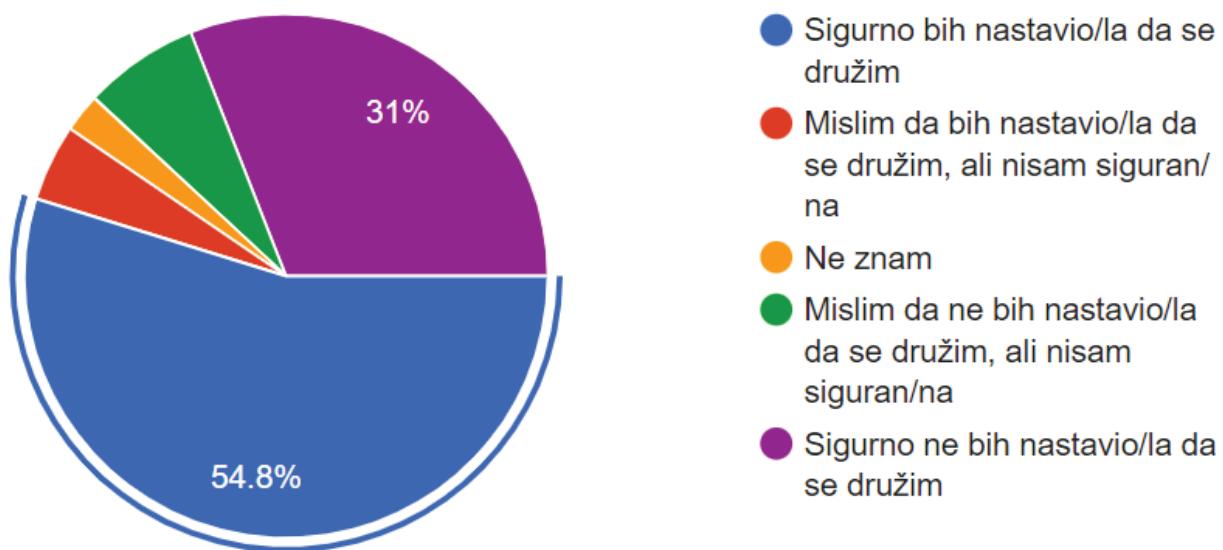
Drugo hipotetičko pitanje koje se odnosi na konkretnu podršku LGBTQ+ osobama iz bliskog okruženja: 'Koliko bi podržao/ča druga/drugaricu iz odjeljenja ili člana porodice koji se izjašnjava kao LGBTQ osoba?', daje sličnu sliku odgovora, sa nešto većom prevagom negativnog stava prema inkluziji. 31% učenika/ca uopšte ne bi podržalo LGBTQ+ osobe iz rareda i porodice, dok 4,8% misli da ih ne bi podržali; tolerantan stav je pokazalo čak 54,8% osnovaca, koji tvrde da bi LGBTQ+ osobe iz svog okruženja u potpunosti podržalo, dok se 2,4% izjasnilo da bi ih donekle podržalo. 7,1% ispitanika je stava da ne zna u kojoj mjeri bi podržali LGBTQ+ osobu iz bliskog okruženja.

Gotovo identični odgovori su dati i na sledeće pitanje iz ove skupine koje se tiče dugoročnije podrške LGBTQ+ osoba iz bliskog okruženja. Upitani 'U kojoj mjeri bi nastavio/la da se družiš sa drugom/aricom koji/a ti kaže da je LGBTQ+ osoba?', 54,8% je izjavilo da bi

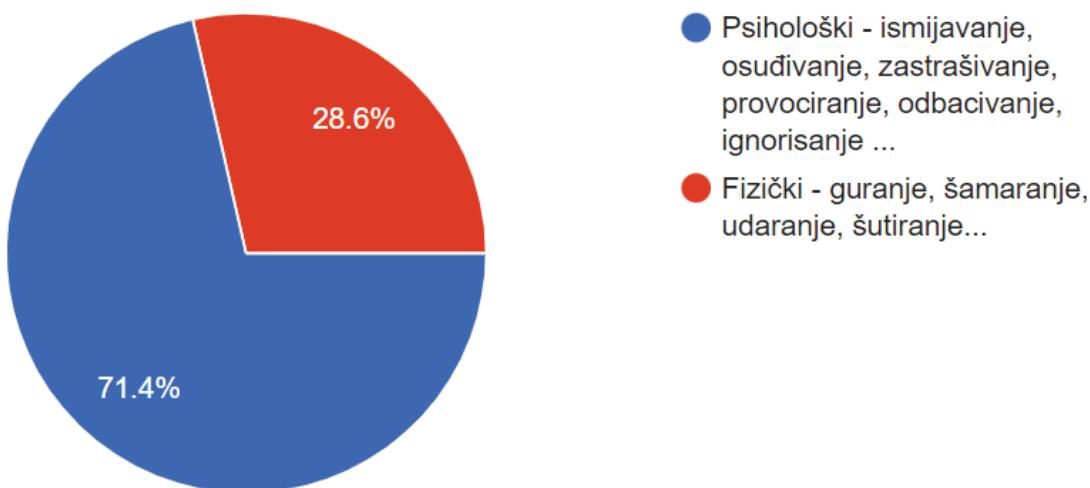
sigurno nastavili da se druže sa prijateljem koji se izjašnjava kao LGBTQ+ osoba, 4,8% misli da bi nastavili, ali nisu sigurni, dok je 31% suprotnog mišljenja, tvrdeći da sigurno ne bi nastavili da se druže, a 7,1% mišljenja da misle da ne bi nastavili da se druže sa njima. 2,4% ispitanika u ovom slučaju su izjavili da su nesigurni po pitanju dugoročnije podrške prijatelju/ici koji se izjašnjavaju kao LGBTQ+.

Zabrinjavajući su podaci koji svjedoče o nasilju među osnovcima zbog pripadnosti

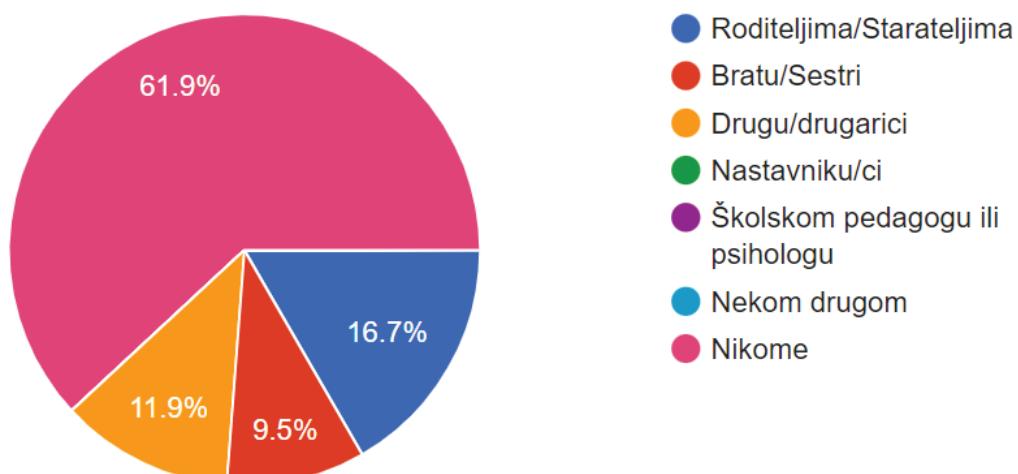

NASILJE U OSNOVNOJ ŠKOLI ZBOG PRIPADNOSTI LGBTIQ+ POPULACIJI

LGBTIQ+ populaciji. Čak 42,9% osnovaca se izjasnilo da poznaje nekoga ko je bio žrtva nasilja zbog moguće pripadnosti LGBTIQ+ grupaciji, a 19% osnovaca je priznalo da je bilo izloženo nekom obliku nasilja zbog pripadnosti LGBTIQ+ grupaciji ili podrške ovoj grupaciji. Interesantno je primijetiti da psihološki oblici nasilja (ismijavanje, osuđivanje, zastrašivanje, provociranje, odbacivanje, ignorisanje) dominiraju u školskom okruženju (71,4%). Fizički oblici nasilja (guranje, šamaranje, udaranje, šutiranje) je takođe prisutan, mada u manjoj mjeri (28,6%).

Sledeći podaci govore o izuzetno niskom stepenu povjerenja osnovaca u sopstveno okruženje (roditelji, braća/sestre, drug/arica, nastavnik/ica, školski pedagog/psiholog, neko drugi) u smislu podrške nakon izloženosti nasilju. Čak 61,9% osnovaca se izjasnilo da se, iako su oni ili neko koga poznaju doživjeli nasilje, nikome nisu obratili za pomoć. 16,7% osnovaca je našlo podršku u roditeljima, 11,9% drugu/arici, a samo 9,5% u bratu/sestri. Razlozi za neprijavljanje nasilja govore o atmosferi nesigurnosti, netolerancije i

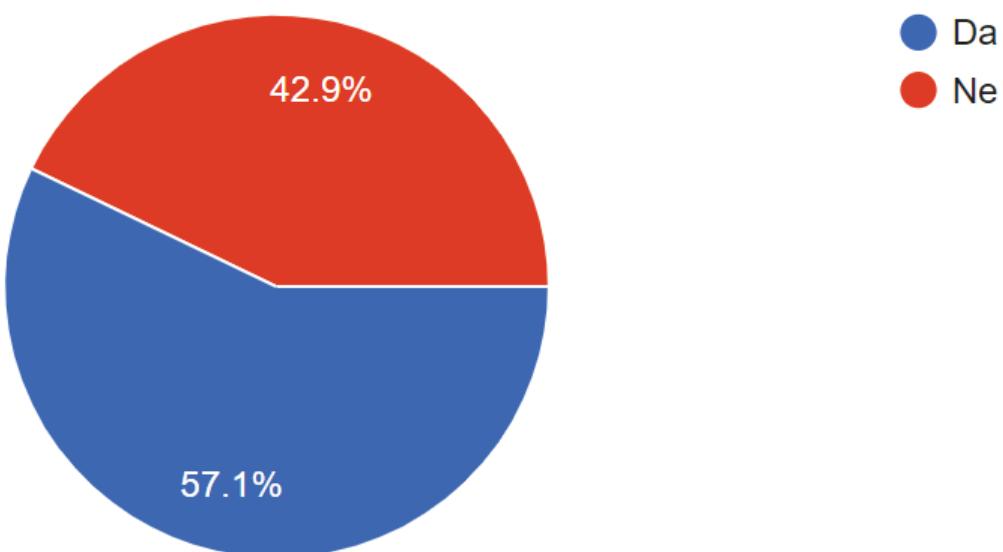

nepovjerenja koja vlada među osnovcima koji su doživjeli nasilje ili poznaju nekoga ko je doživio/jela nasilje. Odgovori pokazuju da su prijetnje i strah od budućeg nasilja prisutni u 5,7% slučajeva. Među ispitanicima/cama dominira strah od neprihvatanja, čak i od najblišnjih (strah od odbacivanja i omalovažavanja od strane drugova/arica 11,4%; strah da bi porodica mogla da sazna 11,4%; sram 5,7%). Posebno su zabrinjavajući podaci koji govore o nepovjerenju u stručne službe u školi (31,4%) i nastavnike (28,6%).

LGBTIQ+ TEME U NASTAVI

Crnogorski predmetni programi treba da u većoj mjeri afirmišu rodno i seksualno obrazovanje i teme koje su važne za razvijanje tolerantne, fleksibilne ličnosti koja je spremna da razumije i prihvati učenike/ce koji su različiti od sebe. U tom smislu, nastavni planovi i programi za osnovce bi trebalo da u većoj mjeri uključe i društveno važne teme kao što su ljudska prava LGBTIQ+ osoba.

Osnovci u ovom istraživanju su, ipak, podijeljenog mišljenja kad su u pitanju zastupljenost LGBTIQ+ tema u nastavnim planovima i programima: 57,1% se složilo da ove teme treba uključiti, a 42,9% su iskazali suprotan stav.

Kad je riječ o potrebi da se o LGBTIQ+ temama više govori, kao i o stepenu u kom bi se o ovim temama govorilo, stavovi osnovaca se, shodno prethodnim podacima, kreću između dva suprotna pola: gotovo je isti procenat osnovaca koji su izjavili da ne bi nimalo voljeli da se o LGBTIQ temama priča (40,5%), i onih koji su stava da bi voljeli da se o LGBTIQ+ temama mnogo više priča (37,5%). 14,3% je mišljenja da bi donekle voljeli da se ove teme uključe u nastavu, 4,8% osnovaca je neodređenog stava po ovom pitanju, dok je 4,8% osnovaca stava da bi o ovim temama trebalo vrlo malo pričati.

